

Fikcionális entitások, hiányos létezők

A megnevezés elméletei és az entitások teljessége¹

[...]²

A megnevezést (naming) tárgyaló nyelvfilozófiai elméletek a fikcionális entitásokat és a nemlétezőket kizárják azon tárgyak köréből, amelyekre mereven és sikeresen utalhatunk nevek segítségével. Világos, hogy ez a kizárás nem szemantikai, hanem logikai megfontolások eredménye. A nevek csak azért viselkedhetnek merev jelölőként nem-aktuális kontextusokban, mert kielégítik a létfeltételt. Ezen feltétel teljesülése garantálja az általuk jelölt tárgy azonosságát a világok közti határok átlépésekor, azaz kontrafaktuális tényállásokban is. A világok-közti referencialitást kizárólag az biztosítja, hogy van olyan aktuális létező, amely kielégíti a nevet – ez a kritérium pedig a fikcionális tárgyakat egyértelműen kizárja a referensek köréből.

---

¹ Ronen ebben és a következő fejezetekben a *fikcionális világok* és a *narrativitás* közti kapcsolatokkal foglalkozik. Értelmezésében a fikcionális világok – az *elágazások* révén létrejövő *lehetséges világokhoz* képest – az aktuálissal *párhuzamos* világok; Tényeik nem azzal függnek össze, hogy a tapasztalati világban lehetőségek lettek volna-e, hanem hogy mi történt és mi történhetne meg a fikcióban. Lásd különösen Ronen 1994: 5–9. (*A ford.*)

² A fejezet első részében Ronen röviden áttekinti a névadással foglalkozó nyelvfilozófiai megközelítéseket: elsőként a Frege-Russell típusú *leíráselméleteket*, majd a Kripke-Donnellan féle *kauzális-történeti* koncepciót. (*A ford.*)

Mint azt az első fejezetben láttuk, Thomas G. Pavel a *Fiction and the causal theory of names* (Az irodalom és a nevek kauzális elmélete) című, 1979-ben megjelent írásában felvázolt egy megoldási javaslatot arra, hogy hogyan választható le Kripke megnevezés-konceptiójáról a létfeltétel, és miképp hasznosítható elméletének kizárólag azon része, amelynek segítségével referálási gyakorlataink ontológiai megfontolások nélkül is leírhatók. Elgondolása lehetővé tette a megnevezés kontextusfüggő módozatainak Kripke érvelésének szellemében történő megkülönböztetését. Az első fejezet összefüggésében Pavel nézetének ismertetésével a filozófusok és az irodalomelmélettel foglalkozó teoretikusok között a fikcionális referencia megítélése vonatkozásában fennálló fogalmi különbségekre világítottunk rá. Gondolatmenetünknek ezen a pontján – e különbségek és a modern filozófiai referenciaelméleteknek a fikció problémájára való alkalmazásához szükséges konceptuális „ugrás” tudatában – Pavelt követve immár képesek vagyunk azon pozitív implikációk megragadására is, amelyeket az irodalomelmélet nyerhet a megnevezés elméleteiből a fikcionális entitások modellje vonatkozásában:

(1) Ha elfogadjuk, hogy a nevekhez nem társítható stabilan a leírások egy állandó halmaza, akkor kijelenthetjük, hogy a nevekhez – szemantikailag szólva – mindig a tulajdonságok hiányos (incomplete) halmazai kapcsolódnak. Ezen értelmezés szerint akkor nem okoz gondot a valóságban található korrelátumok elérése, ha a nevek feladatának az egy adott lehetséges világban való jelölést tekintjük. A neveknek ekkor kizárólag olyan értelem (sense) tulajdonítható, mely leírásokból származik: a leírások azok, amik a nevet az adott világban fokozatosan jelentéssel (meaning) „töltik fel” („fill”). Ilyenformán az egyes tárgyak-

hoz kapcsolt leíráshalmazok teljessége a világok viszonylatában meghatározott, a leíráshalmazokon belüli variabilitás pedig valamennyi tárgyhoz hozzátartozik, függetlenül annak (a valóságban, egy alternatív lehetséges világban vagy valamely fikcionális világában elfoglalt) ontológiai státusától.

(2) Ha a nevekhez kapcsolódik leíró tartalom, akkor az csak az adott specifikus kontextusban lényeginek (essential) tűnő tulajdonságokat foglalja magában; a tulajdonságok eszencialitása minden esetben interpretációfüggő. A nevekkel társított leíró tartalom nem tartalmazza a jelölt entitás által a különböző lehetséges világokban eszenciális vagy nem eszenciális módon birtokolt, vagy nem birtokolt lehetséges tulajdonságok mindegyikét.

(3) Ha a lehetséges világok közti azonosságot (cross-world identity) a nevek biztosítják, akkor a nevek merev jelölők, és ez a tulajdonságuk nem függ attól, hogy az általuk jelölt entitások valóságos vagy imagináriusak, fikcionálisak vagy nem-fikcionálisak. Más szavakkal: ha elfogadjuk, hogy a nevek referenciális erejüket aktuális és lehetséges tényállásokban is megtartják, akkor azt is el kell fogadnunk, hogy a nevek merevsége független a tényállások modalitásától. Miért ne terjesszük ki hát a nevek merev használatát imaginárius világokra is?

Az entitások definitizálása és a fikcionális tárgyak teljessége

A fikcionális kontextusokban használt referálási eljárások számbavételéhez lazítunk kell a megnevezés vonatkozásában felállított kritériumainkon, és fel kell tennünk, hogy fikcionális kontextusokban a megnevezés sikere csak

akkor garantált, ha kritériumainkat hozzá tudjuk igazítani a fikcionális diskurzus természetéhez. A fikcionális entitásokhoz nem kapcsolódnak olyan névadási ceremóniákkal („keresztelőkkel”) kezdődő kauzális-történeti láncolatok, mint amikkel világunk tárgyai esetén találkozunk. A narratív irodalmi fikcióban ezért – miként azt van Inwagen mondja (1977) – a *nevek* referálásban játszott szerepét másodlagosnak kell tekintenünk; a referálás elsődleges eszközeiként a határozott leírások szolgálnak. [...] A megnevezés módusai közti preferenciák ezen változása ugyanakkor csak az irodalmi fikcióra sajátosan jellemző referálási eljárások egyik aspektusa. A másik aspektushoz akkor jutunk el, ha röviden visszatérünk arra a kérdésre, hogy valóban zsákutcában végződik-e a fikcionális entitások megnevezésének története.³ Meglátásunk szerint a fikcionális entitások megnevezésének története addig a pontig megy vissza, amikor az entitások név szerint való említésére és a fikcionális univerzumba való bevezetésére elsőként sor került. Úgy gondoljuk tehát, hogy a megnevezés történeti aspektusa az irodalomban is fenntartható, és a fikcionális megnevezés értelmezhető a neveket a tárgyakkal összekapcsoló standard kauzális-mechanizmus

---

³ Ronen itt Donnellan (1974) azon – a fejezet első, általunk itt nem fordított részében tárgyalt – koncepciójára utal, miszerint az aktuálisról folyó beszédben használt fikcionális tulajdonnevek esetén (pl. ‘Holnap jön a Mikulás’) az elnevezési szituáció (a «keresztelő») rekonstruálhatatlan. E szituáció rekonstruálhatatlansága akadályt (block) képez a nyelvhasználat – miként ő mondja: – kommunikációs-történeti láncolatában, az akadály (esetünkben egy nemlétező létezőként való bevezetése) pedig egyértelműen jelzi, hogy a referens nem létezik, a megnevezés sikertelen. (A ford.)

alapján.⁴ Mit jelent ez? Véleményünk szerint a fikcionális szövegek a standard eljárást a fikcióra sajátosan jellemző módon átalakítják. A fikcionális entitások „elkeresztelésének” semmi köze sincs ahhoz a pillanathoz, amikor egy név és egy valós tárgy közti viszony aktuálisan megteremtődik. Egy fikcionális tárgy és egy név közti kapcsolat akkor jön létre, amikor az entitás először van a vizsgált univerzum individuumaként jelölve. Sok filozófus persze egyetértene abban, hogy mindez a nem-fikcionális megnevezési eljárások esetében sincs másképp: egy tárgy ott is akkor válik jól egyénítetté (well-individuated), teljessé (complete) és megkülönböztetetté (distinct), mikor a neve, vagy egy őt jelölő merev leírás a diskurzusban először felbukkan. A narratív irodalmi művekben azonban a nevek és a tárgyak közti kapcsolatot az elbeszélés (act of narration) és a fikcionálás (fiction-making) hozza létre. Továbbá: míg nem-fikcionális kontextusokban a szinguláris entitások világokba való bevezetésére a tulajdonnevek és a határozott leírások szolgálnak, addig az irodalmi fikcióban a fikcionális-világhoz tartozó-individuum státussal bíró fikcionális entitások szingularitását a *definitizálás textuális procedúrai* garantálják, mely eljárások akadályozottsága az entitások eltérő státusát vonja maga után.

Definitizálásnak (definitization) azt a mozzanatot vagy folyamatot nevezzük, melynek során egy szöveg jelzi, hogy egy adott név vagy leírás szinguláris, konkrét, jól egyénített és megkülönböztetett tárgyat denotál. Irodalmi szövegekben a nevek és a leírások használatának módja feltételezi

---

⁴ Ronen szóhasználata itt Pavel koncepciójára (1979) utal, aki Kripke-értelmezésében különbséget tesz az elmélet strukturális és történeti komponensei között. (*A ford.*)

a nevek/leírások és a fikcionális entitások közti kauzális kapcsolatok történeti láncolatainak meglétét. A nevek és a leírások ezért ezekben a szövegekben fikcionális entitások definitizálására szolgáló szövegstratégiaként funkcionálnak. Ha az entitások egy halmazát fikcionálisnak tekintjük, akkor ezen halmaz, valamint a nevek és a leírások egy halmaza között kauzális-történeti relációk rekonstruálhatók, mely rekonstrukció az adott fikcionális világ objektumtartományához vezet. A fikcionális entitások tehát azért jönnek létre, mert az irodalmi szövegekben szereplő határozott kifejezésformák határozott denotátumokat indikálnak: ha a szövegben fellép egy név vagy egy leírás formájú indikáció, elmondhatjuk, hogy a világ tárgy tartománya bővült egy fikcionális entitással, mely entitás a tárgy tartomány határozott és jól egyénített elemeként funkcionál.

Az entitások definitizálásának két alapvető stratégiája létezik. (1) A világ fikcionalitása következtében az új elemek sokszor már ismertként kerülnek bevezetésre: az irodalmi szöveg az általa „előállított” fikcionális világról úgy közvetít információt, mintha a világ már létezne. Sok műben ezért az új entitásokra való utalás a kezdetektől – lexikai értelemben vett – határozott leírásokkal történik, jóllehet e leírások első szövegbeli előfordulásakor a denotátumok megfelelő definitizálása még nem történt meg. Ezekben az esetekben a határozott forma olyan fikcionális referensek ismeretét feltételezi, melyek lényegi tulajdonságai a leírások felbukkanásakor sok esetben még nem ismertek. (2) A másik stratégia a tárgyakat leírások sorában, az azokat az adott fikcionális univerzumban egyénítő tulajdonságok felsorolásával definitizálja. Másképp fogalmazva a definitizálás itt a leíró információ halmozódásán alapul.

‘Drága, drága aggódó barátnőm’ – így monologizált gondolatban, mikor elindult szobájából a lépcsőn lefelé, ... Az óra tizenkettőt ütött, amint átment az előcsarnokon. ... Kinyitotta a nappali ajtaját, és két urat látott apjával üldögélni ... (Jane Austin: *Emma*, 172)⁵

Bizonyos körülmények között kevés kellemesebb órát lehetne eltölteni az életben, mint azt, amelyet a délutáni tea néven ismert szertartásnak szentelnek. ... A kisdud lakoma kellékeit egy régi angol vidéki udvarház gyepén rendezték el ... A gyep szélén tornyosuló ház az efféle figyelmet igazán megérdemlő építmény volt – legjellegzetesebb darabja különben annak a sajátosan angol képnek, amelyet megkíséreltem felvázolni. (Henry James: *Egy hölgy arcképe*, 26k)⁶

Az első példában a lakóház részei már ismertként említődnek: a fikcionális világban elsőként itt felbukkanó

---

⁵ «My dear, dear anxious friend,» – said she, in mental soliloquy, while walking down stairs from her own room, ... The clock struck twelve as she passed through the hall ... She opened the parlour door and saw two gentleman sitting with her father ... (*Emma*, 127–128.)

⁶ Under certain circumstances there are few hours in life more agreeable than the hour dedicated to the ceremony known as afternoon tea ... The implement of the little feast had been disposed upon the lawn of an old English country house ... The house that rose beyond the lawn was ... the most characteristic object in the peculiarly English picture I have attempted to sketch. (*The Portrait of a Lady*, 5f.)

entitások határozottságát (a főszereplő lakhelyének leírása korábban nem történt meg) alárendelő mondatokba („mikor elindult...”; „amint átment”) integrált határozott leírások jelzik. A második példában, James regényében, az ellentétes stratégiával, a fokozatos definitizálás (gradual definitization) példájával találkozunk. A predikátumnyaláb itt a bevezetett színhely definitizálására irányuló törekvés jelzésére szolgál: az idézet szemantikai tartalma az, hogy mindaddig, míg egynél több olyan dolog is akad, ami kielégíti a leírást, annak lexikai kategóriája a határozatlan leírás marad. Ebben csak akkor következik be változás, amikor kicsivel később a ház neve, a ‘Gardencourt,’ először elhangzik, és ezzel a definitizálás lezárul. A tulajdonnevek és a leírások tehát az entitások fikcionális halmazát létrehozó folyamat minden pontján azt jelzik, hogy az adott fikcionális univerzumban valószínűleg csak egy olyan tárgy létezik, ami egy bizonyos név segítségével azonosítható, vagy egy leírást kielégít. Minden irodalmi szövegben meghatározható továbbá az a pillanat, mikor egy határozott leírás (pl. ‘a ház,’ vagy ‘öt’) egy jól egyénített entitásra referál, az adott világ egy szinguláris entitására.

Könnyen belátható, hogy a fikcionális definitizálás folyamata az irodalmi szövegekben egy az *instanciációból* – azaz az *entitások* (kategória)*példányokként való megjelenéséből* – származó *határozatlanság* (vagueness of instantiation) ellen hat. Amíg nem tudjuk biztosan, hogy egy és csakis egy olyan entitás létezik, ami kielégít egy leírást, vagy amíg nem látjuk, hogy melyek azok a határozott leírások, amelyek egy nevet kontextuális jelentéssel „töltenek fel”, addig a fikcionális entitások meghatározatlanok maradnak. Ezért van például az, hogy azok a fikcionális világok, amelyek nem az olvasók számára ismerős frameken

és skripteken alapulnak,⁷ a konkrét entitások bevezetése előtt be kell hogy vezessék azokat az alapkategóriákat – alább például az anyag, és a tárgyak önazonosságának a kategóriáit –, amelyeket az entitások sajátos módon megvalósítanak (uniquely instantiate):

Merthogy semmi sem önmaga többé. Itt egy darab ebből, ott egy darab abból, de sehogy sem állnak össze. És akkor, bármilyen furcsa, ennek a káosz-nak a peremén megint minden elkezd egyesülni. ... Egy bizonyos ponton a dolgok szétesnek szemétté, porrá vagy forgácscsá, és ott van előtted valami új, a részecskéje vagy halmaza egy olyan anyagnak, ami még azonosíthatatlan. (Paul Auster: *A végső dolgok országában*, 41)⁸

Ez az instanciációból származó határozatlanság magyarázza azt is, hogy az Auster regényéhez hasonló posztmodern szövegekben, vagy a fantasztikus és a tudományos-fantasztikus művekben nagyobb számban fordulnak elő azok a definitizáló eszközök, amelyek „új” világok létreho-

---

⁷ A 'frame' és a 'script' a konceptuális/kognitív nyelvészet két alapfogalma: a framek a nyelvi egységek megértéséhez szükséges strukturált háttérinformációkat, vagy elvárásstruktúrákat, a skriptek pedig eseménysorok leírására használt tudásstruktúrákat jelentenek. (*A ford.*)

⁸ For nothing is really itself anymore. There are pieces of this and pieces of that, but none of it fits together. and yet, very strangely, at the limit of all this chaos, everything begins to fuse again ... At a certain point, things disintegrate into muck, or dust, or scraps, and what you have is something new, some particle or agglomeration of matter that cannot be identified. (In *The Country of Last Things*, 35)

zására szolgálnak, azok alapvető kategóriáitól a kategóriákat megvalósító konkrét dolgokig (instances). Ezekben a szövegekben a világgalkotás során érthető módon jelentős szerep jut az adott világot alkotó tárgykészletet bevezető magyarázatoknak.

A fentiekben említettük, hogy a fikcionális entitások meghatározatlansága mindaddig fennáll, míg a entitások határozott azonossága nem biztosított. Nem-fikcionális kontextusokban a meghatározatlanság nyomban eltűnik, mihelyst a határozatlan kifejezés egy konkrét tárggyal összekapcsolódik; a határozatlan kifejezések mindazonáltal bármilyen konstruktummal összekapcsolhatók, és határozatlanságuk megszüntetése sem előfeltételezi a szavak és a világ viszonyát. Az irodalomban a kifejezésekhez nem rendelhetünk tárgyakat, az entitások definitizálása pedig a szöveg (a világgalkotást is garantáló) retorikájának részeként történik, és akkor is végbemegy, ha a definitizálandó entitásnak – mint például a Jamestől vett regényrészletben szereplő angol vidéki háznak – nem tulajdonítható, illetőleg nem is tulajdonítható a tulajdonságok egy teljes halmaza. Azok az esetek tehát, ahol a definitizálás mégsem történik meg, a szerző által egy a definitizálás alternatívájaként használt tudatos retorikai stratégia eredményeinek tekinthetők:

Utazgatott.

Megismerte egymás után a nagy hajók mélabúját, a didergő ébredést sivatagi sátrak alatt, a tájékok és a romok elringató szédületét, a megszakadt vonzal-

mak furcsa keserűségét. (Gustav Flaubert: *Érzelmeik iskolája*, 460)⁹

A példában a textuális eszközök funkciója *kollektív entitások* jelölésében áll; a kollektívumokat alkotó konkrét helyszínek határozatlanok maradnak. Ezen aspecifikusság megfelel a kategóriapéldányként való megjelenésből származó határozatlanság megszüntetésére irányuló törekvés hiányának.

Itt érdemes megjegyezni, hogy a definitizálás különböző módjai nem függenek attól, hogy van-e egy entitásnak „valós” megfelelője („real” counterpart) vagy sem:

Verrières nagyon csinos kisváros Franche-Comté tartományban. Piros cseréppel fedett, csúcsos tetejű, fehér házai egy domb oldalán ereszkednek alá, ... (Stendhal: *Vörös és fekete*, 7)¹⁰

A példában Verrières, egy Franciaország mai térképén is szereplő település, formálisan van bevezetve, ami azt jelenti, hogy a fikcionális világba való bevezetésének módja nem utal arra, hogy az olvasónak élnie kellene azzal a gyanúperrel, hogy a hely számára ismerős. A definitizálás módjai és a fikcionális világba bevezetett tárgyak *eredeti* ontológiai státusa között nincs semmiféle szisztematikus megfelelés.

---

⁹ He travelled. He came to know the melancholy of the steamboat, the cold awakening in the tent, the tedium of landscapes and ruins, the bitterness of interrupted friendships. (*Sentimental Education*, 411)

¹⁰ The little town of Verrières is one of the prettiest in Franche-Comte. Its white houses, with their red-tiled, pointed roofs, stretch out along the side of a hill. (*Le Rouge et le Noir*, 33)

A definitizálás retorikai eszközökkel (határozott és határozatlan leírásokkal, nevekkel és kategóriákkal) történő folyamatában a fikcionális tárgyterományt alkotó entitások tehát vagy fokozatosan, vagy közvetlenül vezetődnek be a fikcionális világba. A fikcionális ontológia általában, a fikcionális entitások önazonossága és megkülönböztetettsége pedig különösen ezért elsősorban azon irodalmi iskola által meghatározott, amelyhez a szöveg – stílusa és retorikai céljai révén – tartozik. A posztmodern irodalomra példának okáért „a referencia teljes működési körének problematizálása” (Hutcheon, 1988: 152) jellemző. Bármilyen is legyen azonban a szöveg retorikája, az olvasónak minden esetben posztulálnia kell a fikcionális univerzum teljességét.¹¹ Kivételt csak azok az esetek képeznek, amikor a világot *radikális hiányosság* (radical incompleteness) jellemzi (ugyanannak az x szituációnak p -t, és $\sim p$ -t is tulajdonítjuk), vagy ha a szöveg az ábrázolt fikcionális világ tartományainak összeomlásáról szól.¹²

---

¹¹ Ebben a tekintetben véleményem eltér Pavelétől, aki vitatja, hogy a hiányosság megszüntetése vagy minimalizálása olyan eljárás lenne, ami csak szilárd világképpel rendelkező kultúrákra jellemző. Pavel 1986: 108.

¹² McHale (1987) a posztmodern irodalom ontikus szférájának «ködös» («claudy») jellegét Sorrentino egy regényével illusztrálja, ahol is az ontikus szféra egyes részei meghatározatlanságuk következtében «eltűnnek a hiányos létezés homályában» (disappearing into the haziness of incompletely existing). (32)

Mivel a fikcionális ontológia legtöbb irodalmi modellje a posztmodern fikció tanulmányozása során került kidolgozásra (lévén az iskola maga alapvetően ontologikus), és mert a posztmodern alkotta meg a fikcionális ontológia legfinomabban kidolgozott modelljeit, hajlamosak lehetnének a posztmodern művekből azt

A fikcionális entitások definitizálásához tehát nincs szükség az információ teljességére. Ennek az az oka, hogy a logikai hiányosság nem tartozik a fikcionális világalgató konvenciói közé. A részletekbe menő leírások, vagy az entitásokkal kapcsolatos információ gyarapítását szolgáló egyéb textuális törekvések emiatt nem járnak stabil ontológiával. A fantasztikus vagy a tudományos-fantasztikus művekben ugyanolyan valószínűséggel lelhetők fel részletes leírások, mint az „élet egy szeletének” („une tranche de vie”) ábrázolására törekvő „realista” regényekben (Zola, Flaubert, Balsac):¹³

„A harmadik nap estéjén elejtette tervét, hogy mindent megtekint, mielőtt Pirard-nál jelentkezik”
(*Vörös és fekete*, 263).¹⁴

A szövegben a helyszínt egyedül a „Pirard-nál” kifejezés jelöli; az abbé pontos lakhelyére egy utalást sem találunk. Látnunk kell azt is, hogy az információ ezen szűkreszabottsága nem jelenti sem a hiányosság maximalizálását (maximalization), sem annak minimalizálását

---

az általánosítást levonni, hogy a legtöbb fikcionális világ radikálisan hiányos és nyomatékosan meghatározatlan. A posztmodern azonban kivétel és a posztmodern teoretikusai is úgy vélik, hogy mindaz, ami a posztmodern irodalomra jellemző, egyedi és előzmény nélküli, és hogy a posztmodern poétika nem alkot folytonosságot egyik korábbi poétikával sem.

¹³ Ronen – az idézőjel is erre utal – a «realizmus» fogalmát a szokásosnál tágabb értelemben, a naturalizmus «une tranche de vie»-poétikájának jelölésére is használja. (*A ford.*)

¹⁴ On the evening of the third day there, curiosity overcame his plans for seeing everything before visiting at Father Pirard. (*Le Rouge et le Noir*, 248)

(minimalization).¹⁵ Példa erre egy ezzel ellentétes retorikai stratégiájú szövegrészlet is, ahol a szöveg az entitások általa létrehozott tartományáról számtalan adalékkal szolgál:

Két mór díszű csarnok nyílt jobbra-balra párhuzamosan. Szemben egy házfal szolgált háttérül, a negyedik oldal pedig (ott, ahol egy vendéglő volt) gótikus klastromot ábrázolt színes üveglakokkal. Az emelvényt, ahol a zenekar játszott, kínai tetőzet fődte; körül a talaj aszfaltozva volt, s a hosszú rudakra függesztett lampionok messziről sokszínű tűzkoszorút fontak a táncoló párok fölé. (Gustav Flaubert: *Érzelmek iskolája*, 79)¹⁶

Flaubert leírásai a végtelenségig folytatódhatnak anélkül, hogy az entitásokra vonatkozó információkat kimerítenék. Egy adott szövegben ugyanis a fikcionális entitások definitizálására szolgáló tulajdonságok számának semmi köze sincs a hiányosság minimalálásához (minimizing) vagy maximálásához (maximizing). A definitizálási eljárások

---

¹⁵ Ronen itt Pavel egyik 1986-ban megjelent írását cáfolja, ahol Pavel amellet érvel, hogy minden szerző és minden kultúra jellemző módon választja meg alkotásai hiányosságának mértékét – *maximalizálja* vagy *minimalizálja* azt. (A ford.)

¹⁶ Two parallel arcades in the Moorish style extended right and left. The wall of a house took up the whole of the far end, opposite, and the fourth side, where the restaurant lay, was designed to look like a Gothic cloister with stained-glass windows. a sort of Chinese roof sheltered the platform on which the musicians played: the ground all round it was covered with asphalt; and there were some Venetian lanterns hung on poles which, seen from a distance, formed a crown of multicoloured lights above the dancers. (*Sentimental Education*, 130)

során valamennyi narratív irodalmi szöveg feltételezi világa teljességét. Ez egyébként a definitizálás *folymat*-jellegének hangsúlyozásával is igazolható. A fikcionális entitásokra egy előzetes definitizálást követően jellegzetes vagy lényegi (az adott világban lényeginek számító) tulajdonságaik említésével, vagy referenciális anaforákkal is utalhatunk.

Összességében elmondható tehát, hogy a textuális definitizálás az entitások fikcionális tartományának belső szerveződési módja. Természete feltételezi a világba bevezetett entitások teljességét. Mindez nem jelenti azonban azt, hogy a fikcionális entitások teljessége megegyezne a valósakéval, ahogyan azt sem, hogy a fikcionális jellemek (charakters) fikcionális *személyek* (persons), a fikcionális helyszínek (locations) pedig fikcionális *helyek* (places) lennének. Épp ellenkezőleg. A fikcionális entitások az irodalom által teremtett és a *nyelv által létrehozott konstrukciók* (creatures of fiction, constructs of language), s mint ilyenek, felfüggesztik (retorikailag felülírják) az aktuálisok logikáját. Az a tény, hogy definitizálásuk extenzív leírások alapján, egy jellegzetes tulajdonságuk segítségével, vagy akár egyetlen egy tulajdonságuk megnevezése nélkül is („Pirard-nál”) végbemehet, azt tanúsítja, hogy a fikció retorikája arra szolgál, hogy tartományát más világrendszerekkel párhuzamosan, de nem szükségszerűen azok logikai és ontológiai előfeltevéseinek analógiájára, vagy azok gépies alkalmazásával hozza létre.

A fejezetet azzal a kérdéssel indítottuk, hogy mit nyerhet az irodalomelmélet a megnevezés elméleteiből a fikcionális entitások modellje vonatkozásában. Láttuk, hogy a filozófusok – noha számos vitát folytattak és folytatnak ma is a fikcionális entitásokról, különösen azok hiányosságáról és

létezésük módjáról – a fikcionális entitásokat, miként többnyire magukat a fikcionális világokat is, csupán a létezők, a teljes entitások és az aktuális világ tulajdonságainak megvilágítása szempontjából tartják fontosnak. A fikcionális entitásokra irányuló filozófiai érdeklődés tehát többnyire csak olyan kontextusokban jelenik meg, ahol a fikcionális létezők (fictionals) a nemfikcionális létezés és az aktuális teljesség háttéréül szolgálnak. A fejezetben rámutattunk arra is, hogy az irodalomelmélettel foglalkozó teoretikusok a fikció létmódjának jelölésére átveszik ugyan a filozófiai terminológiát, a hiányosság logikája (vagy alogikája) alapján azonban nem tudnak magyarázatot adni a fikcionális entitások sajátos (distinct) természetére. Mindaz ugyanis, ahogyan a fikcionális szövegek az általuk a világ alkotóelemeiként bevezetett entitások fikcionalitását tételezik, manipulálják és kibontják azt bizonyítja, hogy a fikcionális entitások logikai státusa legfeljebb csak részleges magyarázattal szolgálhat a fikcionális létezés bonyolultságára. A fikcionális entitások létrehozásának különböző lehetőségei, a hiányosság retorikai eszközökkel történő kezelésének módjai, a fikcióra kizárólagosan jellemző megnevezési eljárások, valamint az a tény, hogy a fikcionális tartományban nem különböztethetőek meg „helyi” (native) és „jövevény” (immigrant) entitások¹⁷ – mind-mind a fikcionális világok autonómiáját igazolja. A fikcionális világok olyan világok,

---

¹⁷ Ronen itt Parsons koncepciójára céloz, aki *Nonexistent Objects* című írásában amellett érvel, hogy a fikcionális entitásuk státusukra nézve vagy *helyiek*, vagy *jövevények*: például egy Sherlock Holmes történetben Holmes helyi, London viszont (máshol honos) jövevény. Parsons 1980. (A ford.)

amelyeket saját logika és saját szemantika alapoz meg. A nem-lét vagy a hiányosság logikai fogalmainak az aktuális és a lehetséges kontextusokról a fikcionálisokra való automatikus átvitele ezért nem nyújt kielégítő magyarázatot a fikcionális entitások, illetve létmódjuk vonatkozásában.

A fikcionális entitások tartománya olyan jellemeket és tárgyakat tartalmaz, amelyek részt vesznek a fikcionális világ létrehozásában. A fikcionális entitások tartománya ezért kapcsolatba hozható az alapvető létezőkkel (basic particulars – Strawson, 1959)¹⁸ és a fikcionális világot konstituáló elsőrendű entitásokkal egyaránt. A tartomány *fikcionalitására* a fikcionális entitások szerveződési módjának két aspektusa utal: (1) Minden fikcionális tartomány a valóság és annak verziói vonatkozásában nem az elágazás, hanem a párhuzam logikájára épülő tartományként jön létre. Az entitások tartományában ez a párhuzamosság abban nyilvánul meg, hogy a fikcionális entitások központi jellege és aktuális volta nem korrelál azok ontológiai státusával (imaginárius létével, vagy valós-világ megfelelő voltával). (2) Minden fikcionális tartomány sajátos szerveződésű. Az entitások fikcionális tartományát a definitizálás retorikai stratégiái szervezik. E stratégiák megerősítik a létrehozott világ autonómiáját és önállóságát (self-sufficiency). Az entitások tartományában, miképpen más fikcionális tartományban is, az irodalomra jellemző szerveződési módok csak meghatározott kontextusokban aktiválódnak. Az olvasó, tudván hogy irodalmi szövegről van szó, a textuálisan

---

¹⁸ Strawson szerint azon nyilvános és megfigyelhető létezők, melyek azonosítása nem függ más típusú létezők azonosításától. (A ford.)

létrehozott világot a valóságtól független világgént érti meg; olyan világgént tehát, mely referenciavilágát maga hozza létre.

(Fordította: Szabó Erzsébet)

(Ruth Ronen (1994): *Possible Worlds in Literary Theory. Literature, Culture, Theory*. Cambridge. 135–143. Megjelenik a szerző engedélyével.)

Irodalom

Primer irodalom

(a szerző az idézett szépirodalmi művek könyvészeti adatait nem közli, mindegyiket angol nyelven idézi):

- Austen, J. (1815): *Emma*. Magyarul (1977): Uő: *Emma*. Ford. Csanak D. Budapest.
- Auster, P. (1988): *In the Country of Last Things*. Magyarul (2005): Uő: *A végső dolgok országában*. Ford. Pék Z. Budapest.
- Flaubert, G. (1869): *Sentimental Education*. Magyarul (2005): Uő: *Érzelmek iskolája*. Ford. Gyergyai A. Budapest.
- James, H. (1881): *The Portrait of a Lady*. Magyarul (1972): Uő: *Egy hölgy arcképe*. Ford. Balabán P. Budapest.
- Stendhal (1830): *Le Rouge et le Noir*. Magyarul (2004): *Vörös és fekete*. Ford. Illés E. Budapest.

Szekunder irodalom

- Donnellan, K. (1974): Speaking of Nothing. *Philosophical Review* 83. 3–32.
- Hutcheon, L. (1988): The Problem of Reference. In: *A Poetics of Postmodernism: History, Theory, Fiction*. New York. 141–157.
- Inwagen, P. v. (1977): Creatures of Fiction. *American Philosophical Quarterly* 14. 299–308.
- Kipke, S. (1980): *Naming and Necessity*. Magyarul részletek (1997): *Névadás és szükségszerűség*. Ford. Wappel M. *HELIKON* 4. 410–425.
- McHale, B. (1987): *Postmodernist Fiction*. New York & London.
- Parsons, T. (1980): *Nonexistent Objects*. New Haven.
- Pavel, T. G. (1979): Fiction and the causal theory of names. *Poetics* 8. 179–191.
- Pavel, T. G. (1986): *Fictional Worlds*. Cambridge & London.
- Strawson, P. F. (1959): *Individuals*. London.